ואם כן מִצְרִי שֵׁנִי בְּמַאי יִטָּהֵר – איך יכול מצרי שני לטהר את זרעו ולבוא לידי דור שלישי. אך מאחר שרבי יהודה סובר שמצרית ראשונה ושניה אסורות, נמצא שאינן בכלל קהל, ומותרות למצרי ראשון ושני, ובאופן זה יכול מצרי שני לבוא לידי דור שלישי.

מקשה הגמרא: דִּלְמָא דְּאֵי עָבַר וְנָסֵיב – שמא כוונת התורה שאם גר מצרי שני עבר על האיסור ונשא בת ישראל או גיורת, בנם שהוא מצרי שלישי מותר לבא בקהל. מתרצת הגמרא: 'דְּאֵי' לֹא קָרֵא – אין התורה כותבת הלכה שתתכן רק על ידי מעשה עבירה, כיון שאין זה מצוי. מקשה הגמרא: הֲרֵי מַמְזֵר 'דְּאֵי' וְכַתְבִיהּ קְרָא – והרי התורה כתבה (דברים כג ג) 'לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'', אף שלא יתכן ממזר אלא על ידי עבירה, כשאביו בא על חייבי כריתות. וכמו כן צריכה התורה לכתוב דינו של מצרי שלישי שנוצר על ידי עבירה, שאם יזדמן לידנו נדע שהוא מותר לבא בקהל. מתרצת הגמרא: 'דְּאֵי' לְאִיפּוּרָא כָּתַב – מקרים שאינם שייכים אלא בעבירה הנוגעים לאיסור כגון 'לא יבא ממזר', כתבה התורה. והטעם, דאף על גב שאינו מצוי, מכל מקום התורה הוצרכה לכתוב את דינו, שאם יזדמן ממזר יזהרו בו שלא יטמע בעם ישראל. 'דְּאֵי' לְהֵיתֵירָא לֹא כָּתַב – אבל מקרים שאינם שייכים אלא בעבירה הנוגעים להיתר בגון 'דור שלישי יבא להם', לא כתבה התורה.

מקשה הגמרא: הֲרֵי מַמְזֵר גִּרוּשְׁתּוֹ 'דְּאֵי' לְהֵיתֵירָא וְכַתְבִיהּ – מי שגירש את אשתו ונישאה לאיש אחר והתאלמנה או התגרשה ממנו, אסור לבעלה הראשון לשוב לקחתה, ואם עבר הראשון ונשאה, דרשו חכמים (קידושין עז.) 'כִּי תוֹעֵבָה הִוא' (שם כד ד), היא תועבה ותקבל את עונשה, ואין בניה תועבין, שבתה כשירה לכהונה. הרי שהתורה כותבת דין להיתר גם כשהדבר לא יתכן רק על ידי מעשה עבירה. מתרצת הגמרא: הָתָם מְשׁוּם עִיקַּר אִיפּוּרָא הוּא דְּכַתְבִיהּ – עיקר הפסוק בא ללמד שהחזרת גרושתו לאחר שנישאת תועבה היא, אלא שדרשו חכמים מלשון הפסוק שאין בניה תועבין.

הגמרא דנה בפסוק שמתיר דור שלישי במצרי ואדומי לבא בקהל: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר (שם כג ט) 'בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה''. ויש לשאול אִם נֶאֱמַר בתחילת הפסוק 'בָּנִים' לָמָּה נֶאֱמַר בסופו 'דּוֹרוֹת', היה לו לומר 'בן שלישי יבא להם', ולא 'דור שלישי', וְאִם נֶאֱמַר בסוף הפסוק 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם'] לָמָּה נֶאֱמַר בתחילתו 'בָּנִים', לא היה לו לכתוב אלא 'דור שלישי יבא להם' ולא לכתוב 'בנים'. אלא שאִם הֵיכָא נֶאֱמַר רק 'בָּנִים' ['בן שלישי יבא להם'], וְלֹא הֵיכָא נֶאֱמַר 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם'], חָיְיתִי אוֹמֵר שמצרי שנתגייר ונולדו לו שלשה בנים לאחר שנתגייר, בֵּן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אָסוּר להם לבוא בקהל, ובן שְׁלִישִׁי מוּתָּר לבא בקהל. לְכָךְ נֶאֱמַר 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם בקהל ה'], ללמדנו שכל בניו של הגר עצמו אסורים, ורק בני בניו הם שמותרים לבא בקהל. וְאִם הֵיכָא נֶאֱמַר רק 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם בקהל ה'], וְלֹא נֶאֱמַר 'בָּנִים' ['בנים אשר יולדו להם'], חָיְיתִי אוֹמֵר ש'דור שלישי' מתייחס לְאוֹתָן ישראלים הָעוֹמְדִים עַל הַר סִינַי, לומר, דור שלישי שלכם יבוא להם בקהל, כלומר בכם ובבניכם מצרי ואדומי אסורים, אבל בבני בניכם והלאה מותרים המצריים אפילו גר ראשון. לְכָךְ נֶאֱמַר 'בָּנִים' ['בנים אשר יולדו להם'], לומר ש'דור שלישי' מתייחס למצרים.

הברייתא ממשיכה לבאר את הפסוק: פעמיים נאמר בפסוק 'להם', מתיבת 'לָהֶם' ['בנים אשר יולדו להם'] למדים שמֵהֶם מְנָה – מנין הדורות מתחיל מהמצרי שהתגייר שהוא ראשון ובנו שני ואסורים, ובן בנו שלישי ומותר. ומתיבת 'לָהֶם' ['דור שלישי יבא להם'] למדים שהַלֵּךְ אַחַר פְּסוּלָן, כלומר שאם נטמעו בכשרים, כגון מצרי ראשון שנשא ישראלית [בעבירה], או ישראל שנשא מצרית ראשונה, הולכים אחר הפסול מביניהם, והולד פסול עד דור שלישי.

הגמרא מבארת: וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לָהֶם' ללמד שמונים את הדורות מהגר עצמו, כדלעיל, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', שהרי ודאי לא בא ללמדנו שמונים מהבנים [לפי שזו סתירה לדרשת 'להם'] אלא לדרשה אחרת. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא רק 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', הֲוָה אָמֵינָא שמִּבְּנֵיהֶם מְנָה, כלומר שבנו של מצרי שהתגייר הוא מצרי ראשון, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'לָהֶם' ללמדנו שמנין הדורות מתחיל מהגר עצמו. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא רק 'לָהֶם', הֲוָה אָמֵינָא שמִּצְרִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה הִיא ובְּנָהּ חַד – נחשבים דור אחד, וגם העובר מצרי ראשון הוא, ורק בן בנו יהיה מותר, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', ללמדנו שכל לידה מגירות ואילך נחשבת דור בפני עצמו, והעובר מצרי שני הוא, ובנו מותר.

ממשיכה הגמרא: וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לָהֶם' הָכָא, לגבי מצרי ואדומי, ללמדנו 'הלך אחר פסולן', וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לוֹ' גם גַּבֵּי מַמְזֵר, בפסוק (דברים כג ג) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'', ללמדנו שהולכים בממזר אחר הפסול שבהורים, שאם ממזר נשא כשירה, או כשר נשא ממזרת, הבן ממזר. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא הָכָא, לגבי מצרי, הייתי אומר שדווקא בו הולכים אחר פסולו, מִשּׁוּם דְּאֵין הוא רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל לְעוֹלָם, אֲבָל הָכָא, לגבי מצרי שאינו פסול לעולם אלא רק עד דור שלישי, אֵימָא שלֹא הולכים בו אחר פסולו, צְרִיכָא לכן השמיענו הן לגבי מצרי והן לגבי ממזר שהולכים אחר פסולו.

הגמרא דנה במי שנולד למצרי ומצרית שאחד מהם פסול יותר מהשני: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, בְּנָהּ מצרי ראשון [–הוא], ומותר לבוא בקהל. מדייקת הגמרא מדבריו: אֶלְמָא קָסָבַר רבי יוחנן כָּתַר דִּידְהוּ שָׁדְרִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אביו. מקשה הגמרא: מַתִּיב רַב יוֹסֵף, שנינו במשנה (קידושין סט:), רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יְכוֹלִין מַמְזֵרִים לִיטָּהֵר מפסול זרעם, שבניהם לא יהיו ממזרים. כֵּיצַד, מַמְזֵר שנָּשָׂא שִׁפְחָה כנענית וילדה לו, הֻוָּלַד עֶבֶד ואינו ממזר, שכן ולד שפחה דינו כמותה, שֻׁחְרְרוּ בעליו, נִמְצָא הולד בֶּן חוֹרִין, ומותר בישראלית. אֶלְמָא – מוכח מדברי רבי טרפון שכָּתַר דִּידְהוּ שָׁדְרִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אמו. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר קְרָא לגבי עבד עברי שרבו מסר לו שפחה כנענית (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ', וגזירת הכתוב היא, שבן השפחה דינו כמותה.

מקשה הגמרא: מַתִּיב רָבָא מברייתא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִנַּיִן גֵּר מִצְרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר, אֲנִי מִצְרִי רִאשׁוֹן וְנָשָׂאתִי מִצְרִית רִאשׁוֹנָה ובני הוא מצרי שני, אַשָּׁיא לִבְנִי מִצְרִית שְׁנִיָּה כְּדֵי שֶׁיִּהְא בֶּן בְּנִי מצרי שלישי ויהיה רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שמִּצְרִית דִּידְהוּ שָׁדְרִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אביו, אֲפִילּוּ מצרית רִאשׁוֹנָה נַמִּי ישיא לבנו, ויהא בן בנו כשר לבא בקהל, שהרי אביו מצרי שני. מתרצת הגמרא: הָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא – לאמורא ששנה לפניו ברייתא זו, תְּנִי בברייתא, שמנימין אכן אמר, אשיא לבני מצרית רִאשׁוֹנָה, כדי שיהא בן בני ראוי לבוא בקהל.

יש שאמרו בשם רבי יוחנן הלכה שונה ממה שרבה בר בר חנה אמר בשמו לעיל: כִּי אָתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, בְּנָהּ מצרי שֵׁנִי הֲוָה אָמֵינָא, ואסור לבוא בקהל. אֶלְמָא סבר רבי יוחנן כָּתַר אִימֵּיהּ שָׁדְרִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אמו.

הגמרא סבורה כעת שלדעת רבי יוחנן [על פי רב דימי] עובר ירך אמו, כלומר דינו כאחד מאיבריה, ולכן הוא מתייחס אחריה. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב דימי, אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִפְרִישׁ בהמה לַחַטָּאת כשהיא מְעוּבֶּרֶת וְיָלְדָה, אם רָצָה מִתְכַּפֵּר בָּהּ והולד ירעה עד שיפול בו מום ויפלו דמיו לנדבה, ואם רָצָה מִתְכַּפֵּר בְּוָלָדָהּ והיא תרעה. אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא סבר רבי יוחנן עוּבָּר

המשך בעמוד קנו

לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא, משום כך אם רצה מתכפר בולדה, שכן הולד חשוב בשעת הפרשה כבהמה בפני עצמה, וְהָוֶה לֵיהּ כְּמַפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרִיוֹת שאם תאבד אחת יתכפר בחברתה, וְאָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא הַפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרִיוֹת, מְתְכַּפֵּר בְּאַחַת מֵהֶן, וַהֲשַׁנְיָה תִּרְעֶה. אֶלָּא אִי אָמְרַת עוּבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא, ואינו נחשב כבהמה בפני עצמה, הָוֶה לֵיהּ וְלַד חַטָּאת, וְוֶלֶד חַטָּאת הדין הוא שִׁלְמֵיתָה אָזִיל, ואיך אמר רבי יוחנן שאם רצה מתכפר בולדה.

אִישְׁתִּיק רב דימי, ולא השיב לאביי על קושייתו. אולם אביי עצמו תירץ את קושייתו: אָמַר לֵיהּ אביי לרב דימי, דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם לגבי מצרי שנשא מצרית, שהאם קובעת את דינו של הבן, לא משום שעובר ירך אמו, אלא משום דִּכְתִיב (דברים כג ט) ׳בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם׳, הָכָתוּב תְּלָאוֹ בְּלֵידָה, כלומר הפסוק תלה את דין בני המצרים באם שילדתם, ולעולם סובר רבי יוחנן שעובר לאו ירך אמו.

אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, קָרֶקֶפְנָא – אדם חשוב, חֲזִיתֵיהּ לְרִישָׁךְ בֵּינֵי עַמּוּדֵי – ראיתי את ראשך [כלומר, אותך] בין עמודי בית מדרשו של רבי יוחנן כִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְהָא שְׁמַעְתָּא, ולא מדעתך אמרת כן, אלא שכך שמעת ממנו.

הגמרא מקשה על אביי: סַמָּא דבמצרי הולכים אחר האם, דִּכְתִיב אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ, הָא בָּעֲלָמָא בָּתַר אֲבוּהָ שָׁדְרִינַן לֵיהּ, שכן עובר לאו ירך אמו הוא. אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא, נְכְרִית מְעוּבֶּרֶת שֶׁגִּיְּירָה וטבלה לשם גירות, בְּנָהּ אֵין צָרִיךְ טְבִילָה לשם גירות, מפני שעלתה לו טבילת אמו. ואם עובר לאו ירך אמו הוא, אַמַּאי בנה אֵין צָרִיךְ טְבִילָה, הלא גופו שאינו כאחד מאברי אמו, לא טבל במים. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר, שאף שהעובר אינו חלק מהאם, מכל מקום נחשב שגופו טבל במים, מְשׁוּם דינו דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, דִּכְרֵי תּוֹרָה – הלכה למשה מסיני היא בדיני טבילה, רוּבּוֹ וּמַקָּפִיד עָלָיו חוֹצֵץ – אם רוב הגוף הטובל במים מכוסה בדבר מה שחוצץ בין הגוף למים, והטובל מקפיד ואינו מעונין בחציצה זו, הרי זו חציצה ולא עלתה לו טבילה. אבל אם רוּבּוֹ של הגוף הטובל מכוסה בדבר החוצץ בינו לבין המים, אלא שֶׁהטובל אֵינוֹ מַקָּפִיד עָלָיו להסירו, אֵינוֹ חוֹצֵץ ועלתה לו טבילה, משום שהכיסוי מתבטל לגופו ונחשב לחלק ממנו. וכמו כן לגבי עובר, גוף האם אינו חוצץ בינו לבין המים, ועלתה לו טבילתה, לפי שהעובר אינו מקפיד על חציצת אמו שהרי זהו מקום גידולו.

אולם האם אפשר לומר כך, וְהָא אָמַר רַב כָּהֲנָא, לֹא שָׁנוּ שרובו שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ, אֶלָּא כשהחציצה היא רק ברובו של הגוף הטובל, אֲבָל כשהחציצה היא בכולו, חוֹצֵץ אף כשאינו מקפיד עליה. ומאחר והעובר הנמצא במעי אמו מכוסה כולו על ידי אמו, אם עובר לאו ירך אמו נמצא שאמו חוצצת בפניו, ומדוע אמר רבא שעלתה לו טבילה. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי [–שונה הדבר ב]עוּבָּר דְּחַיְינוּ רְכִיתֵיהּ – כך הוא דרך גידולו להיות במעי אמו, ולכן אמו אינה נחשבת לחציצה בפניו.

הגמרא דנה בייחוסי בני אומות העולם אחר הוריהם, לענין הריגת שבע אומות שהיו בארץ כנען ולענין פסולי קהל במצרי ובעמוני: כִּי אֲתָא – כשבא רַבִינָא מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, בְּאוּמּוֹת הַלָּזוֹ אַחַר הַוָּכָר – הבן מתייחס אחרי אביו, ואם הוא משבע האומות מצוה להמיתו. נְתַנְיְירוּ האב והאם, הַלָּזוֹ – יש לקבוע את היחוס של הבן אַחַר היותר פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וכפי שיבואר להלן.

מבארת הגמרא: בְּאוּמּוֹת הַלָּזוֹ אַחַר הַוָּכָר, כִּדְתַנְיָא, מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת שלא משבע האומות ואין מצוה להורגו, שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית – אחת מבנות שבע האומות שבארץ ישראל שנצטוינו להשמידם, וְהוֹלִיד ממנה בֵּן, שֶׁאֲתָה רַשַּׁאי לְקָנוֹתוֹ בְּעֶבֶד, ואינך מצווה להמיתו, כיון שהאב אינו משבע האומות, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מה) 'וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ', כלומר לא רק משאר אומות לבדם שאין בהם תערובת של שבע אומות ניתן לקנות עבדים, אלא אף 'מבני התושבים הגרים עמכם', והיינו הבנים שאבותם אינם משבע האומות אלא רק 'תושבים', כלומר שנישאו לאחת משבע האומות והם גרים בארצכם, גם אותם ניתן לקנות לעבדים, ואין מצוה להמיתם כיון שאבותם אינם משבע אומות. יָכוֹל היית לומר שאֲפִילּוּ אֶחָד מִן הַכְּנַעֲנִים שֶׁבָּא עַל אשה מאֶחָת מִן הָאוּמּוֹת שבעולם ואינה כנענית, וְהוֹלִיד ממנה בֵּן, שֶׁאֲתָה רַשַּׁאי לְקָנוֹתוֹ בְּעֶבֶד ואינך מצווה להמיתו, כיון שאמו אינה משבע אומות. תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו המשך הפסוק 'וּמִמִּשְׁפְּחֹתָם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם', שהתורה התירה לקנות עבדים רק מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם – מן הגויים שנולדו בארץ ישראל, שאמם היא מאחת משבע אומות, ואביהם שבא מאומה אחרת גר עמכם [שכן דרך האשה להשאר במקומה, ודרך האיש לגלות למקום אשתו]. וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם, כלומר שנולדו במקום אחר מאמם שהיו מן שאר האומות, ואביהם הכנעני הלך לשם אחרי אשתו, ואחר כך באו הבנים לגור אצל אביהם בארץ ישראל, אותם בנים אסור לקנות, רק חייבים להורגם כמו אביהם. ומכאן שבאומות הולכים אחר הזכר.

הגמרא מבארת את המשך דברי רבי יוחנן: נְתַנְיְירוּ האב והאם, הַלָּזוֹ ביחוס הבן אַחַר היותר פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. מבררת הגמרא: בְּמַאי – במה מדובר כאן, אִילֵימָא – אם נאמר שמדובר בְּמִצְרִי ראשון שֶׁנִּשָּׂא עַמּוֹנִית, ומחדש רבי יוחנן שאם נולדה להם בת, אין הולכים אחר אמה להתירה לאלתר כדין עמונית, אלא הולכים אחר האב הפגום שאסור עד שלשה דורות, וגם היא נאסרת. אין לומר כך, שהרי מַאי פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם אִית בָּהּ, כלומר אין זה מתיישב עם לשונו של רבי יוחנן 'הלך אחר הפגום שבשניהם', שמשמע ששניהם פגומים ורק אחד מהם פגום יותר, שכן איזה פגם יש באם והלא היא מותרת מיד, שכך שנינו בברייתא (לעיל עה:) 'עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית'. אֶלָּא צריך לומר, שמדובר בְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית והתגיירו, ששניהם פגומים, שהרי גם מצרית אסורה, ועל כך אמר רבי יוחנן שהולכים אחר הפגום שבשניהם. והיינו אִי הולד זָכָר הָוֵי [–אחר] אביו שהוא עַמּוֹנִי, ויהא אסור לעולם, וְאִי הולד נְקֵבָה הָוֵי, שַׁרְיֵיהּ – תייחס אותה בָּתַר אמה שהיא מִצְרִית, ותהיה הבת מצרית שניה.

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בהלכות פסולי קהל: מַמְזֵרִין – הנולדים מביאת חייבי כריתות, וּנְתִינִין – גבעונים [–בני אחת משבע האומות שנצטוו ישראל להורגם] שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונתנם יהושע שיהיו עבדים חוטבי עצים ושואבי מים, אֲסוּרִין לבא בקהל, וְאִיסּוּרָן זה, הוא אִיסּוּר לְעוֹלָם, שאף בני בניהם אסורים לבוא בקהל עד עולם, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת שהם ממזרין או נתינים, שוים באיסור זה.

גמרא

שנינו במשנה שנקבה ממזרת אסורה בממזר. הגמרא דנה האם גם ממזרת נאסרת לעולם: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַמְזֶרֶת לְאַחַר עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מוּתֶּרֶת לבא בקהל, יָלִיף – ריש לקיש למד את דינו מגזירה שוה 'עֲשִׂירִי' 'עֲשִׂירִי' מֵעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, בעמוני ומואבי נאמר (דברים כג ד) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה' עַד עוֹלָם', ובממזר נאמר (שם כג ג) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'', ולמדו חכמים בגזירה שוה שכשם שעמון ומואב אסורים לעולם, כמו שסיים הפסוק, אף ממזר אסור לעולם. וסובר ריש לקיש שמגזירה שוה זו יש להוסיף וללמוד, מַה לְּהַלָּן בעמון ומואב נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת, אַף כָּאן בממזר נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת. מקשה הגמרא: אִי מַה לְּהַלָּן עמונית ומואבית מותרות מִיָּד כשנתגיירו, אַף כָּאן בממזר יהיו הנקבות מותרות מִיָּד. מתרצת הגמרא: כִּי אֲתַנִי – מה שהועילה הַגְּזֵירָה שָׁוָה להתיר ממזרת, אינו אלא מִדּוֹר עֲשִׂירִי וְאֵילָךְ, כלומר איסור ממזר עד דור עשירי נכתב בפירוש, וממזרת בכלל איסור זה, וכפי שדרשו לעיל (עה:) תיבת 'ממזר' מלשון 'מום זר', כלומר כל שיש בו מום של זרות, שנבעלה אמו למי שהיה זר אצלה, ונקבות בכלל זה. ומאחר והגזירה שוה מעמון ומואב נצרכה לאסור ממזר רק לאחר עשרה דורות, על כן גם היתר הנקבות הנלמד משם הוא רק מדור עשירי ואילך.

מקשה הגמרא: וְהָאָנָן תָּנֵן במשנתנו מַמְזֵרִים וּנְתִינִים אֲסוּרִין, וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, ואיך אמר ריש לקיש שממזרת מותרת לאחר עשרה דורות. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – ריש לקיש אמר את דינו כְּמַאן דְּאָמַר – כתנא הסובר 'דִּין מִינָּהּ וּמֵינָהּ' – למדים מהגזירה שוה את ההלכה הנצרכת, ומוסיפים ללמוד באותה גזירה שוה גם הלכות אחרות הקשורות לענין, וכיון שאיסור הממזר מדור עשירי עד עולם נלמד בגזירה שוה מעמון ומואב, יש ללמוד משם גם את היתר הנקבות מדור עשירי ואילך. הָא – אולם התנא של משנתנו שאסר גם ממזרת עד עולם, סבר כְּמַאן דְּאָמַר 'דִּין מִינָּהּ וְאוֹנֵךְ בָּאַתְרָא' – הגזירה שוה מלמדת רק את ההלכה שהלמד נצרך לה משום שאין ללומדו ממקומו. אבל שאר ההלכות [אף הקשורות לענין] שהלמד יכול ללומדו ממקומו, אין ללומדו מהמלמד בגזירה שוה זו. ומאחר והלימוד הנצרך הוא האיסור עד עולם לממזר, שלא נכתב במקומו, לכן רק את ההלכה הזאת למדים מעמון ומואב ולא היתר נקבות, משום שממקומו נלמד שהן אסורות.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, מַמְזֶרֶת לְאַחַר עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת לבא בקהל, מַהוּ – מה דינה [–דורות] – מה דינה, אסורה או מותרת. אָמַר לָהֶם, מִי יִתֵּן לִי – מי יביא לפני דּוֹר שְׁלִישִׁי לממזר וַאֲמַהֲרֵנוּ, כלומר לא יתכן שיהיה לממזר אפילו דור שלישי, ובודאי לא דור עשירי. מדייקת הגמרא: אֶלְמָא קָסָבַר – מוכח שרבי אליעזר סובר מַמְזֶרֶת לֹא חָיֵי – בשמים גורמים לכך שממזר לא יחיה, כדי שלא יטמעו ישראל כשרים בדורותיו, על ידי שישא ישראלית כשירה ויוליד ממנה בנים פסולים מלבא בקהל. וְכֵן אָמַר רַב הוּנָא, מַמְזֶרֶת לֹא חָיֵי. מקשה הגמרא על רב הונא: וְהָא אֲנַן תָּנֵן במשנתנו מַמְזֵרִין אֲסוּרִין וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם, ומשמע שממזר חי ומוליד בנים ובני בנים עד עולם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְרִידֵי מִפַּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה, דִּידֵיעַ – ממזר שהכל יודעים בפסולו בבירור, חָיֵי – הוא חי וגם דורותיו, שהרי אין חשש שיתחתנו עמו, אבל דִּלֹּא יְדֵיעַ – ממזר שאין יודעים כלל בפסולו לֹא חָיֵי – אפילו הממזר עצמו אינו חי כדי שלא יתחתנו עמו. וממזר דִּידֵיעַ וְלֹא יְדֵיעַ – שאינו ברור לכל שהוא ממזר, עַד תְּלָתָא דָּרֵי – עד שלשה דורות חָיֵי, לפי שאנשים נזהרים שלא להתחתן עמו, טְפֵי – יותר משלשה דורות לֹא חָיֵי, שכיון שפסולו אינו ברור הדבר נשכח, ויש חשש שיתחתנו עמו.

המשך בעמוד קכד

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: הֲהוּא ממזר דְּהֲוֵי בְּשַׁבְּבוּתֵיהּ – שהיה דר בשכונתו דְּרַבִּי אַמִּי, אַכְרֵיז עֲלֵיהּ דְּמַמְזֵרָא – הכריז עליו רבי אמי שהוא ממזר. הֲוָה בָּכֵי וְאָזֵיל – היה אותו ממזר בוכה והולך משום שהכריזו עליו כך. אֲמַר לֵיהּ רבי אמי, אין לך להצטער על כך, שכן על ידי שהכרזתי עליך שאתה ממזר חַיִּים נָתַתִּי לָךְ, שאם לא היה ידוע לכל שאתה ממזר היית מת, כיון שממזרים שאינם ידועים אינם חיים.

שנינו במשנה, שנתינים אסורים לבוא בקהל לעולם. הגמרא דנה מהו מקור האיסור: אָמַר רַב חָנָא בַּר אַדָּא, נְתִינִים שהם הגבעונים, דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם שעבוד כדי שיהיה אסור להתחתן עמם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' כא ב) 'וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה' וגו', והכוונה שאינם ראויים לבא בקהל.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא גָּזַר דוד עֲלֵיהוּ שלא יבואו בקהל. דִּכְתִיב (שם כא א) 'וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שָׁנָה אַחַר שָׁנָה'. שָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שהיה רעב אָמַר לָהֶם דוד לישראל, שֶׁמָּא עוֹבְרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים יֵשׁ בָּכֶם, ולכן לא ירד המטר והיה רעב, דִּכְתִיב (דברים יא טז–יז) 'וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וגו' וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר' וגו', הרי שבעון עבודת כוכבים גרם לעצר המטר. בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ בישראל עובדי עבודת כוכבים. בשנה שְׁנִיָּה שנמשך הרעב, אָמַר לָהֶם דוד לישראל, שֶׁמָּא עוֹבְרֵי עֲבֵירָה של זנות יֵשׁ בָּכֶם, ולכן נעצרים הגשמים, דִּכְתִיב (ירמיהו ג ג) 'וְיִמָּנְעוּ רְבִיבִים [–היורה היורד במרחשון], וּמַלְקוֹשׁ [–היורד בניסן] לֹוא הָיָה, וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ' וגו', כלומר שהיורה והמלקוש נעצרו משום שנכשלו בזנות. בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ בישראל עוברי עבירה. בשנה שְׁלִישִׁית שנמשך הרעב אָמַר לָהֶם דוד לישראל, שֶׁמָּא פְּסוֹקֵי [–נודרי] צְדָקָה בָּרַבִּים יֵשׁ בָּכֶם וְאֵין נוֹתְנִין לצדקה את מה שפסקו, ולכן נעצרים הגשמים, דִּכְתִיב (משלי כה יד) 'נְשִׂיאִים [–עננים] וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן, אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר', כלומר, השמים מתקשרים בעננים והרוח מנשבת אבל גשם אינו יורד, משום שיש שפוסקים צדקה ברבים ומתפארים בהבטחתם ואינם מקיימים את דבריהם. בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ כן בישראל.

אָמַר דוד, מאחר שלא נמצא בישראל חטא שמחמתו נעצרים הגשמים, הרי שאין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּי, כלומר במלוכה. מִיָּד, 'וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'. מבארת הגמרא: מַאי הִיא בקשת פני ה'. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁשָּׁאַל בָּאוּרִים וְתוּמִים לסיבת הרעב. מבארת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע – מהיכן יש ללמוד שזו כוונת הפסוק. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דבר זה אַתָּיָא – נלמד בגזירה שוה מ'פְּנֵי', 'פְּנֵי', כְּתִיב הָכָא 'וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'', וּכְתִיב הָתָם (במדבר כז כא) 'וְיִשְׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים [והתומים] לִפְנֵי ה'', מכאן שדוד שאל באורים ותומים. ותשובת ה' מובאת בהמשך הפסוק: 'וַיֹּאמֶר ה', אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית [וְאֶת] הַגִּבְעֹנִים'. מבארת הגמרא: הרעב בא בגלל שתי סיבות. האחת, 'אֶל שָׁאוּל', הכוונה על שאול שֶׁלֹּא נָסְפַּד כַּהֲלָכָה, לאחר שהפלשתים הרגוהו. הסיבה השניה, חטאו של שאול 'וְאֶל בֵּית הַדָּמִים, עַל אֲשֶׁר הֵמִית [וְאֶת] הַגִּבְעֹנִים'. מקשה הגמרא: וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּשָׁאוּל שֶׁהֵמִית הַגִּבְעוֹנִים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָרַג שאול את אנשי נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, שָׁהָיוּ מַסְפִּיקִין לָהֶם – לגבעונים מַיִם וּמָזוֹן, תמורת העבודה שהיו הגבעונים חוטבים עצים ושואבים מים למזבח, ומחמת שהרג שאול את נוב עיר הכהנים נפסקה פרנסתן של הגבעונים, ולכן מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הֲרָגָן.

מקשה הגמרא: קָא תָּבַע הקב"ה את ישראל אֶל שָׁאוּל שֶׁלֹּא נָסְפַּד כַּהֲלָכָה, וְקָא תָּבַע הקב"ה באותו מעמד את שאול עַל אֲשֶׁר הֵמִית הַגִּבְעוֹנִים, כלומר מאחר ששאול חטא בהריגת הכהנים, היתכן שנתבעו ישראל על שלא הספידוהו. מתרצת הגמרא: אֵין – אכן כן יתכן דבר זה, על פי מה דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב (צפניה ב ג) 'בַּקְּשׁוּ אֶת ה' כָּל עַנְוֵי אֶרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ', ויש לדרוש בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ – במקום שדנים את האדם, שָׁם פָּעָלוּ – שם מזכירים את פועל צדקותיו. ולכן כשדנו על חטאו של שאול שהמית את הגבעונים, שם הזכירו את צדקותיו ונתבעו ישראל על מה שלא נספד כהלכה.

הגמרא מבארת מה עשה דוד כדי שיסתיים הרעב: אָמַר דָּוִד, שָׁאוּל נָפְקוּ לְחוּ – ממיתתו של שאול כבר עברו